

УДК 332.135:339.96332.142.2

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ КОНВЕРГЕНЦІЇ НА РІВНІ ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ

Всеволод Черторижський

*Інститут регіональних досліджень
Національної академії наук України,
вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, 79026, тел: (032)270-71-45,
e-mail: irr-re@mail.lviv.ua*

Висвітлено особливості організації забезпечення процесу конвергенції на рівні транскордонного регіону. Проілюстрована необхідність взаємозв'язку та взаємодоповнення державної політики конвергенції (вирівнювання) та соціально-економічної політики транскордонного регіону.

Ключові слова: конвергенція, транскордонний регіон, ефекти конвергенції, державна політика конвергенції.

Ступінь вивчення проблеми. У сучасній економічній теорії велике значення відведено дослідженню тенденцій, закономірностей, факторів, процесу конвергенції та умов функціонування транскордонних систем. У зв'язку з тим дослідження проблем розвитку транскордонного співробітництва базується на наукових працях вітчизняних і закордонних вчених, що зробили значний вклад у створення теоретичної бази регіональної економіки. Серед них найбільшу цінність мають дослідження вітчизняних вчених О. І. Амоші, М. І. Долішнього, Н. А. Мікули, П. Ю. Беленького та закордонних: М. Бандмана, Н. Баранського, Ж. Будвіля, Х. Зіберга, Ф. Перру, П. Потье, А. Предея, Р. Шніпера та ін. До теперішнього часу вивчення проблем подолання нерівномірності і вирівнювання значних диспропорцій у рівнях економічного розвитку (транскордонних) регіонів, проблем формування механізмів транскордонної конвергенції більшою мірою набуває комплексного характеру. Різноманітні аспекти цих питань розглянуто у працях А. Гранберга, Е. Кібалова, В. Селіверстова, О. Бланшара, А. Бретона, Д. Трейсмана, Ф. Уїшлейда, Ф. Мартіна [1,2,3,5,7,8] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, пов'язаних з дослідженням проблем транскордонного співробітництва і конвергенції, залишаються актуальними питання транскордонної конвергенції та регулювання еколого-економічного розвитку на транскордонному і прикордонному рівнях, а також проблеми розвитку економіки України як системи взаємодіючих транскордонних регіональних систем.

Виклад основного матеріалу. Теорія конвергенції ґрунтується на ідеї домінування тенденції об'єднання елементів у систему над процесами диференціації, розрізнення та індивідуалізації. Першочергово теорія конвергенції виникла в біології, та згодом була перенесена у сферу соціально-економічно-політичних та екологічних наук.

Під конвергенцією в економічній літературі розуміють два аспекти інтеграційного процесу. По-перше, у широкому розумінні, конвергенцію визначають як якісне зближення економічних структур і систем країн або регіонів. По-друге, існує більш вузьке визначення конвергенції – зближення економічних показників регіонів або країн, і дивергенції як розходження цих показників [11].

Проте зазначимо, що друге визначення не суперечить першому, а також є одним із його елементів. Розуміння “*convergence*”, що вживають у західних економічних дослідженнях, найчастіше використовують у вузькому, “кількісному” визначенні. Ще одне розуміння “*cohesion policy*” поки не часто зустрічають у вітчизняній літературі, його перекладають як “політика зближення” [10].

Транскордонна конвергенція регіонів – це процес і тенденція до зближення економік, культур, релігійних поглядів, товарів і послуг (технологій), різних по власній початковій природі за умови наявності загального стаціонарного стану. Результатом транскордонної конвергенції регіонів стає деякий новий продукт, що об'єднує функціональні властивості власних акторів, володіє деякою новою (креативною) якістю, пропонує своїм акторам щось нове.

Принципово – конвергенція не є розробка, це конкретна діяльність (підкріплена спільними угодами, проектами, співробітництвом, сервісом). Конвергенція – це думка, що виникає у людей, які працюють у прикордонному регіоні, що, наприклад, якщо об'єднатися з сусіднім регіоном – це буде вигідно, прагматично, комфортно, продуктивно для всіх.

У дослідженнях, що вивчають питання регіональної інтеграції, виокремлюють такі ефекти конвергенції до економічного об'єднання:

- торгові ефекти: зменшення економічної відстані внаслідок усунення торгових обмежень, розвитку торгової інфраструктури та узгодження стандартів якості;
- ефекти спільного ринку: вдосконалення виробництва, збільшення продуктивності та цінової конкуренції;
- рух факторів виробництва: зростання обсягів залучених прямих іноземних інвестицій, міграція робочої сили до Європейського Союзу;
- втрати від інтеграції: зменшення тарифних надходжень до державного бюджету, зростання рівня цін (для країн-членів ЄС – уповільнення динаміки залучення інвестицій) [6].

Державна політика конвергенції (вирівнювання) та соціально-економічна, екологічна політика транскордонного регіону повинні взаємно доповнювати і максимально відповідати одна одній, це пов'язано з необхідністю:

1. Обов'язкового обліку та узгодження соціально-економічного та екологічного інтересу транскордонного регіону і систем управління різних рівнів, що обумовлено необхідністю формування і реалізації ефективного та скоординованого транскордонного співробітництва, також політики вирівнювання, максимально націленої на результат.

При цьому залежно від конкретної ситуації, іншими словами – відповідно до того, на якому етапі циклічного (хвильового) розвитку перебуває економіка у певний момент (спад, криза, підйом, стабілізація), а також залежно від об'єктивних передумов і умов для розвитку регіональних економічних систем, переважає одна з двох глобальних цілей регіональної політики: ефективність або справедливість.

Обидві цілі можуть бути і сумісними, і конфліктними. Зазвичай, у період економічного зростання переважає перша ціль, у період економічних криз – друга. Необов'язково, щоб в політиці державних органів різних рівнів влади домінувала будь-яка одна ціль.

Проте певна узгодженість у напрямках політики транскордонного співробітництва, що проводиться державною, регіональною і місцевою владою, має бути, інакше відмінності в умовах і якості життя населення, а також економічному стані і розвитку прикордонних регіонів невпинно зростатимуть.

2. Забезпечення синхронності дій і заходів органів влади та управління на національному і регіональному рівнях для реалізації транскордонної конвергентної політики обумовлене тим, що відносини між органами влади різних рівнів по обидва боки кордону повинні носити гармонійний характер, що є відправною точкою для реалізації процесу стабілізації економічної ситуації, а надалі створює необхідні передумови для досягнення самодостатності прикордонного регіону.

Отже, узгодженість дій органів влади та управління різних рівнів по обидва боки кордону сприяє досягненню поставлених цілей, транскордонної конвергенції в контексті вирішення проблем подолання нерівномірності регіонального розвитку: для прикордонного регіону – це підвищення рівня соціально-економічного розвитку, екологічної ситуації; для держави загалом – скорочення просторової соціально-економічної диференціації.

3. Досягнення оптимального балансу застосування різних інструментів регіональної політики вирівнювання як на транскордонному, так і на регіональному рівнях. Такий процес практично може бути реалізований тоді, коли дії центральних органів влади по обидва боки кордону достатньою мірою точно співвідносяться з діями регіональної влади і чітко вписуються у стратегічний план розвитку транскордонного регіону, і навпаки – це і є ідеальна транскордонна конвергенція.

Основними принципами транскордонної конвергенції повинні стати:

- формування конструктивної взаємодії органів управління різних рівнів на основі активного використання маркетингових стосунків;
- формування, підтримка і розвиток іміджу транскордонного регіону;

- формування інвестиційної привабливості транскордонного регіону;
- формування імпульсно-кристалізаційних точок зростання у транскордонному регіоні;
- широке вживання (спільного) програмного підходу;
- структурно-інноваційний підхід до розвитку економіки транскордонного регіону;
- системність і територіальна диференційованість під час вирішення соціально-економічних проблем;
- необхідно відзначити, що вживання ряду принципів регіональної політики зближення на транскордонному рівні, до яких, у контексті зазначеного питання, передусім належать принципи системності, соціально-економічної ефективності, партнерства, принципи спільного фінансування і доповненості, даватиме змогу підвищити ефективність і результативність заходів як з боку центральної, так і з боку регіональної та місцевої влади.

4. Політика конвергенції і вирівнювання може бути адресована як для депресивних регіонів, так і для регіонів, внутрішній потенціал економічного розвитку яких може бути задіяний за умов отримання додаткової допомоги держави. Така політика має інвестиційну спрямованість.

Отже, інструментами конвергентної та вирівнюючої політики слугують різні форми інвестування: прямі державні інвестиції з використанням конкурсної і контрактної систем їхньої реалізації, державні гарантії, розміщення державних заказів на поставку продукції, товарів для транскордонного регіону. Спільне фінансування проектів тощо.

Сумарна допомога держав з обох боків транскордонним регіонам повинна бути по можливості достатньою і за об'ємом, і за тривалістю, щоб сприяти процесу їхнього саморозвитку. Її розмір повинен бути встановлений на тому рівні, щоб забезпечити привабливість певного транскордонного регіону (території) для інвестицій, які даватимуть змогу створити нові потужності транскордонного масштабу, зберегти і модернізувати життєздатну частину існуючого економічного потенціалу транскордонного регіону.

5. Виявлення змісту транскордонної конвергенції загалом як процесу різнорівневого і такого, що має комплексний характер [4].

Величезні відмінності регіонів щодо природно-географічних, соціально-демографічних, економічних та інших умов і державний устрій прирікають на невдачу будь-які уніфіковані підходи. Для проведення ефективної транскордонної конвергенції та вирівнюючої політики необхідне розумне поєднання двох течій: регіоналізації та інтеграції.

Головним чинником подолання домінуючої тенденції наростання регіональних соціально-економічних диспропорцій і, відповідно, чинником подолання нерівномірності регіонального розвитку, що обумовлює процес вирівнювання регіональної диференціації, є зміцнення сукупного соціально-економічного потенціалу регіону і досягнення оптимальної збалансованості його внутрішніх структурних компонентів.

Методологічна позиція реалізації цього процесу полягає в тому, що перш ніж розглядати питання ролі і впливу зазначеного чинника на процеси регіонального розвитку, необхідне виконання важливої умови або, скоріше навіть, вимоги – це створення інформаційної бази даних показників, що характеризують не лише досягнутий рівень регіонального розвитку, але й потенційно можливий, тобто необхідний аналіз величини і структури сукупного соціально-економічного потенціалу регіону, який включає послідовну реалізацію трьох напрямів такого аналізу: оцінку можливості зміцнення, відтворення і подальшого нарощування сукупного соціально-економічного потенціалу.

Аналіз сукупного соціально-економічного потенціалу дає змогу визначити допустимі виробничі, соціальні та екологічні навантаження на регіональні системи. Цього досягають на основі розвитку або швидше за стимулювання розвитку і збалансованості груп елементів сукупного соціально-економічного потенціалу функціонального призначення, що забезпечують: функціонування економіки регіону; розширене регіональне відтворення; вирішення соціальних і екологічних проблем.

Кожна група, відповідно, включає певну сукупність структурних складових, які є своєрідними приватними потенціалами регіону (природно-ресурсний, виробничий, трудовий, фінансовий, інвестиційний, інституційний, науково-технічний, інноваційний, інфраструктурний і споживчий потенціал). При цьому необхідна комплексна оцінка міри розвиненості і залучення вказаних елементів сукупного соціально-економічного потенціалу регіону в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку.

Моделювання оптимального для кожного конкретного регіону поєднання як структурних складових, так і груп елементів функціонального значення, а потім порівняння розробленої моделі з реальним положенням справ дає змогу визначити як слабкі місця, так і можливості конвергенції з іншими регіонами.

Це і буде підґрунтям для розробки пріоритетних напрямів регіональної політики, в рамках якої можлива реалізація конкретних, комплексних заходів регіональної політики органів влади та управління. Така послідовність дій дозволить вийти на оптимально можливий рівень розвитку регіонів.

Подальше скорочення диференціації регіонів і їхній вихід на траєкторію зближення рівнів соціально-економічного розвитку можливий при розробці та реалізації регіональної політики на національному рівні, націленої на забезпечення самодостатності кожного регіону.

Розділення витратних повноважень, а також прибуткових джерел між різними рівнями управління на основі розрахунку сукупного соціально-економічного потенціалу регіону дає змогу оптимального розподілу фінансової допомоги як на державному, так і на регіональному рівнях, тим самим зумовлює до вирівнювання диспропорцій у бюджетній сфері, що сприяє скороченню регіональної соціально-економічної диференціації.

Щодо державної фінансової підтримки конвергенції та вирівнювання, треба зауважити, що державну фінансову допомогу необхідно скерувати на вирівнювання рівня соціальних послуг.

Кількісна оцінка такого рівня полягає, по-перше, в оцінці міжрегіональної диференціації вартості надання державних соціальних послуг, а, по-друге, в оцінці потенційного рівня державних доходів, який можна мобілізувати до регіонального бюджету. Отже, об'єм фінансової допомоги конкретному регіону повинен перебувати в позитивній залежності від вартості надання державних послуг в регіоні і в негативній – від його сукупного соціально-економічного потенціалу.

Об'єм надаваної фінансової допомоги на вирівнювання рівня фінансування державних послуг необхідно визначати за двома основними групами чинників:

- по-перше, необхідним об'ємом надання державних соціальних послуг на певній території і вартістю їхнього надання (витратними потребами);
- по-друге, можливостями регіону фінансувати необхідний об'єм надання державних послуг за рахунок власних прибуткових джерел.

Таким чином, ефективність розподілу фінансової допомоги як з державного, так і з регіональних бюджетів надалі визначатимуться за соціально-економічним розвитком регіонів і муніципальних утворень, зміцненням, нарощуванням і максимальним залученням регіонального сукупного соціально-економічного потенціалу до процесів суспільного виробництва і соціального розвитку.

Вивчаючи соціально-економічний розвиток західного транскордонного регіону, слід відмітити збереження неоднорідності на рівні досягнутих результатів розвитку як різних галузей, так і економіки територіальних утворень загалом, що, у свою чергу, визначає нерівномірність територіального розвитку, і, як наслідок, зумовлює до посилення відмінностей у соціально-економічному розвитку.

Соціально-економічну диференціацію транскордонних територій пояснюють безліччю причин. Проте головною серед них є те, що на посилення внутрішньорегіональної диференціації більшою мірою впливають економічна спеціалізація міст і районів, нерозвиненість сукупного соціально-економічного потенціалу, а також відмінності стартових умов для їхнього розвитку.

Процес подолання нерівномірності територіального розвитку передбачає формування механізму конструктивної взаємодії регіональних і муніципальних органів управління, що забезпечує вирішення не лише поточних, але й довгострокових завдань територіального розвитку.

Процес саморозвитку економіки регіону з опорою на ендогенні чинники, на базі яких виявляють потенційні можливості для оптимального співвідношення якісних і кількісних характеристик економічного зростання, є основою для досягнення рівномірного регіонального розвитку загалом.

Головними серед внутрішньорегіональних (ендогенних) чинників забезпечення процесу транскордонної конвергенції і подолання нерівномірності територіального розвитку на основі саморозвитку економіки і досягнення економічної самодостатності регіону є зміцнення сукупного соціально-

економічного потенціалу регіону, оптимальне поєднання його структурних складових і збалансованість груп функціонального призначення, здійснювані за рахунок:

- структурної перебудови та диверсифікації регіонального виробництва на якісно новій інноваційній основі;
- активізації інвестиційного процесу;
- активізації бюджетно-фінансової складової розвитку економіки та розвитку міжбюджетних стосунків усередині регіону;
- формування системи управління соціально-економічним розвитком територій, реалізації нових підходів до управління;
- стратегічно цілеспрямованого та ефективного використання програмного підходу;
- подолання замкнутості регіону, посилення міжрегіональних зв'язків та активізації інтеграційних процесів.

Отже, уряди країн транскордонного регіону можуть активно співпрацювати у таких напрямках конвергенції, як:

- створення на двосторонній або багатосторонній основі пулу промислових виробництв із законодавчо закріпленими правилами гри та розподілу прибутку згідно з пайовою участю в основних і оборотних засобах виробництва, використанням робочої сили, засобів інформатизації та автоматизації [9];
- розвиток тісно пов'язаних з банками та оптовою торгівлею підприємств сільськогосподарського призначення з виробництва, переробки та доставки на ринки збуту технічної і продовольчої продукції;
- формування спільних підприємств середнього і малого бізнесу, підприємств та фірм з забезпечення туристичних і страхових послуг.

Звичайно, в Україні реально неможлива швидка і позитивна зміна конвергенції в економічному об'єднанні акторів, однак можлива конкретна партнерська діяльність, підкріплена спільними угодами, проектами та транскордонним співробітництвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандман М. К. Территориально-производственные комплексы / М. К. Бандман. – Новосибирск: Наука, 1990. – 248 с.
2. Баранский Н. Н. Тезисы по экономической географии / Н. Н. Баранский // Вопросы преподавания экономических дисциплин. – М.: Л., 1997. – С. 112.
3. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. – 495 с.
4. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. – М., 2001.
5. Шнипер Р. И. Региональные проблемы рынковедения: экономический аспект / Р. И. Шнипер, А. С. Новоселов. – Новосибирск: Наука, 1993.

6. Baldwin R. E., Venables A. J. "Regional Economic Integration", in G. Grossman, K. Rogoff (Eds.), Handbook of International Economics, Vol. III, Elsevier Science B.V., Amsterdam 1995, 1597-1644; Buening L. Die Konvergenzkriterien des Maastricht – Vertrages unter besonderer Berücksichtigung ihrer Konsistenz – Frankfurt am Main, 1997; Pehnelt G. Die Konvergenzkriterien des Maastricht-Vertrags. Darstellung und Kritik

7. Dupont V., Martin P. Regional regional policies and inequalities: Aresubsidies good for you? – Mimeo, CERAS-ENPC, 2003.

8. Siebert W. S. Notes on Labour Market Flexibility: Questions for a New Economy // Urban and Regional Prosperity in a Globalist New Economy / Ed. by R. Cheng, R. Meadows, R. Sudgen. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.

9. <http://ev.nuos.edu.ua/en/content/>.

10. <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=2700>.

11. <http://www.polit-slovar.ru/dictionary/192/>.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2011

Прийнята до друку 05.04.2011

SOME FEATURES OF ORGANIZATION OF PROVIDING OF PROCESS OF CONVERGENCE AT THE LEVEL OF TRANSBORDER REGION

Vsevelod Chertoryzhsky

*Institute of Regional Research National Academy of Sciences of Ukraine,
St. Kozelnytska, 4, Lviv, Ukraine 79026. tel: (032) 270-71-45,
e-mail: irr-re@mail.lviv.ua*

In the article the features of organization of providing of process of convergence are reflected at the level of transborder region. The necessity of intercommunication and mutual addition of public policy of convergence (smoothing) and socio-economic policy of transborder region is shown.

Key words: convergence, transborder region, effects of convergence, public policy of convergence.

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОЦЕССА КОНВЕРГЕНЦИИ НА УРОВНЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО
РЕГИОНА**

Всеволод Черторижский

*Институт региональных исследований Национальной академии наук Украины,
ул. Козельницкая, 4, г. Львов, Украина, 79026 тел.:(032) 270-71-45,
e-mail: irr-re@mail.lviv.ua*

Отражены особенности организации обеспечения процесса конвергенции на уровне трансграничного региона. Показана необходимость взаимосвязи и взаимодополнения государственной политики конвергенции (выравнивания) и социально-экономической политики трансграничного региона.

Ключевые слова: конвергенция, трансграничный регион, эффекты конвергенции, государственная политика конвергенции.